

RAPORT URZĘDOWY Z 1866 ROKU O SYTUACJI KSIĘŻY ZESŁAŃCÓW W TUNCE NA SYBERII WSCHODNIEJ

Eugeniusz Niebelski

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
Katedra Historii XIX wieku (prof. em.)

John Paul II Catholic University of Lublin,
Department of the History of the 19th Century (prof. em.)

e-mail: niebel@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0003-2668-6920>

Streszczenie. W niniejszej pracy jest prezentowany dokument dotychczas niepublikowany ani też niecytowany w literaturze historycznej, znajdujący się w zbiorach GAIO – Государственный архив Иркутской области [Gosudarstvennyy arkhiv Irkutskoy oblasti] w Irkucku, fond 24, opis 3, karton 2226, dzieło 11, listok 31-32. Jest to raport mówiący o sytuacji pierwszych kilkudziesięciu duchownych przesiedlonych do wioski Tunka na Syberii Wschodniej wiosną 1866 r. celem izolowania ich od innych zesłańców, na których – wedle wiedzy władz – mieli „szkodliwy wpływ (*вредное влияние* [*vrednoye vliyan'ye*])”, umacniając ich „religijny fanatyzm”, oraz dla ściślejszej kontroli nad nimi. Dokument jest publikowany w oryginalnej, czyli rosyjskiej wersji językowej, ale został poprzedzony polskojęzycznym wstępem autorstwa Eugeniusza Niebelskiego, informującym o jego historii i wartości oraz samej Tunce. Raport sporządził major Michaił Kupienkow (wcześniej Kupienko) po wcześniejszej swojej inspekcji w Tunce.

Słowa kluczowe: polscy duchowni zesłani na Syberię; Syberia Wschodnia; GAIO; raporty z Syberii; 1866; Michaił Kupienkow

W 1866 r. władze syberyjskie rozpoczęły akcję komasowania w Tunce nad Irkutem polskich duchownych, rozproszonych wcześniej w różnych miejscach Syberii Wschodniej, celem izolowania ich od innych zesłańców, na których – wedle wiedzy władz – mieli „szkodliwy wpływ” (*вредное влияние* [*vrednoye vliyan'ye*]), umacniając ich „religijny fanatyzm”, oraz dla ściślejszej kontroli nad nimi. Wioska była oddalona od innych miejsc polskich zesłańczych ośrodków –

położona na zachód od południowego krańca Bajkału, około 180 wiorst od Irkucka, w krainie zasiedlonej głównie przez Buriatów. W latach 1866-1876 było to najważniejsze miejsce (poza katorgą w Akatuju za Bajkałem) osiedlenia księży zesłańców, w której zgromadzono w sumie w opisywanych latach 156 duchownych.

Żyli tam pod specjalnym nadzorem i kontrolą kilkusetosobowego oddziału kozackiego. Trudne warunki, bieda, niedostateczne karmowe (rządowe wsparcie) zmobilizowały ich ostatecznie do wspólnotowych działań dla zaradzenia codziennym potrzebom egzystencji (założyli sklep spółdzielczy, prowadzili własne gospodarstwo, hodowali stado bydła, utworzyli kasę pomocową itp.). Większość z nich w latach 70. władze odesłały do Rosji europejskiej, nieliczni powrócili do kraju, ponad 20 zmarło w Tunce i w Irkucku. Ostatni ksiądz opuścił Tunkę dopiero w 1901 (czy może nawet 1902) r. – był to Aleksander Jankowski, należący wcześniej do diecezji sandomierskiej, ale przez kilka ostatnich dekad pozostawał w wiosce dobrowolnie, trudniąc się głównie handlem i żyjąc całkowicie po świecku, a może nawet nazbyt po świecku. Powrócił do kapłaństwa, osiadł w swojej dawnej diecezji, w Klimontowie sandomierskim, gdzie zmarł w 1911 r.¹

Raport prezentowany poniżej mówi o sytuacji pierwszych kilkudziesięciu duchownych przesiedlonych do Tunki wiosną 1866 r. Sporządził go major Michaił Kupienkow (wcześniej Kupienko), wówczas i później oficer dozoru, z ramienia naczelnych władz irkuckich, polskich zesłańców na Syberii, w tym duchownych tunkińskich. Okazał się nie nazbyt gorliwym carskim nadzorcą, a jego „opieka” nie przysparzała księżom nadmiaru dodatkowych cierpień (jakkolwiek działał według nakazanych reguł dozoru), tak że w latach ostatnich wyjazdów księży z Tunki część z nich ofiarowała mu potajemnie dość kosztowny prezent (złoty pierścień) – ku niezadowoleniu i protestowi innych, którzy widzieli w nim jedynie wrogię Mocha i prześladowcę².

Także i ten raport przemawia na korzyść Kupienkova, w którym starał się on przekonać generał-gubernatora Syberii Wschodniej Michaiła Korsakowa, że zesłańcom należałoby podwyższyć rządowe karmowe do 72 rubli rocznie, by mogli jako tako egzystować i nie cierpieć nadmiernej nędzy, gdy w tej dość odludnej wiosce nie mają i nie będą mieli możliwości żadnego zarobkowania. Ostatecznie władze irkuckie taką sumę zaakceptowały, choć potem różnie bywało z wypłacaniem księżom jej comiesięcznej stawki³.

¹ O losach księży w Tunce zob. E. NIEBELSKI, *Tunka. Syberyjskie losy księży zesłańców 1863 roku*, Wrocław 2011.

² Zob. tamże.

³ Por. tamże.

Raport powstał 3 czerwca 1866 r. po wcześniejszej inspekcji Kupienkowa, gdy w Tunce przebywało już 45 duchownych, wcześniej zasądzonych na zamieszkanie pod nadzorem policji i na osiedlenie w Syberii. Skądinąd wiadomo, że już w styczniu tamtego roku skierowano do Tunki z różnych miejsc syberyjskich sześciu księży, którzy w marcu dotarli na miejsce; byli to: Jacek Borzym, Benedykt Bugień, Kazimierz Giedroń, Symeon Janikowicz, Augustyn Krużmanowski i Stanisław Matraś⁴. W październiku tego roku było ich już blisko 70. Wioska zapełniała się księżmi zesłańcami zwalnianymi z miejsc katorżnych za Bajkałem głównie po amnestii z 1868 r.⁵

Prezentowany dokument nie był dotychczas publikowany ani też cytowany w literaturze historycznej. Znajduje się w zbiorach ГАИО – Государственный архив Иркутской области [Gosudarstvennyy arkhiv Irkutskoy oblasti] w Irkucku, fond 24, opisaniye 3, karton 2226, dzieło 11, listok 31-32.

*

Доклад
заведывающаго Временным
Управлением по надзору за
политическими преступниками
Восточной Сибири
Июня 3 дня 1866 года
№ 29

Господину Губернатору Восточной Сибири
О производстве денежного содержания
политическим ссыльным из ксендзов

Распоряжением Вашего Высокопрвосходительства политические преступники из духовнаго звания, сосланные в Восточную Сибирь на жительство и поселение, в отстранение вреднаго влияния, которое они имели на массу Польских ссыльных, поддерживая в них религиозный фанатизм, сосредоточены отдельно в Тункинском крае.

В настоящее время их находится там 45 человек, в числе которых 2 из них сосланных на житье с лишением только особенных прав и преимуществ

⁴ ГАИО, ф. 24, о. 3, к. 2226, д. 11, к. 18.

⁵ ГАИО, ф. 297, о. 1, д. 53, к. 18-19v. Dane liczbowe księży w Tunce w poszczególnych latach 1866-1876 zob. E. NIEBELSKI, *Tunka*, s. 44, tekst i przypisy.

по состоянию. Живут они на отводных квартирах и получают содержание по 10 коп. в сутки, которых, как я лично убедился в бытность мою недавно в Тунке, недостаточно на содержание их, по значительной дороговизне первых жизненных потребностей, которыя могли-бы в другой местности доставлять им средства к заработкам.

Принимая в соображение заявления местных жителей о затруднительности положения их при отправлении натуральной квартирной повинности и имея в виду, что, с воспоследованием Высочайшаго повеления 16 Апреля сего года⁶, права политических ссыльных из духовнаго звания должны измениться, между тем причина, побудившая к выселению их из среды сосланных в Сибирь соотечественников в прежней силе, я признаю с своей стороны, что мера принятая в отношении устранения политических ссыльных из ксендзов от сообщества с другими товарищами должна быть продолжена, но руководясь соображениям, что они удалены в край, население котораго чуждо им во всех отношениях и что права, установленныя общими законами для преступников сосланных на житье в Сибирь, к категории которых они принадлежать ныне на основании 2 пункта Высочайшаго повеления 16 Апреля с.г., с оставлением их в настоящем месте водворения, теснее будут ограничены сравнительно с прочими ссыльными из политических преступников, я полагал-бы справедливым: в замене ограничений, которым они должны быть подчинены, улучшить материальный быт их, назначением увеличеннаго им денежнаго содержания в размере по 72 руб. В год и с лишением за тем права пользоваться отводною квартирою.

Какое мнение имею честь представить на усмотрение и распоряжение Вашего Высокопревосходительства.

Маиор Купенков

BIBLIOGRAFIA

GAIO [GOSUDARSTVENNYY ARKHIV IRKUTSKOY OBLASTI], f. 24, o. 3, k. 2226, d. 11, l. 31-32.
NIEBELSKI E., *Tunka. Syberyjskie losy księży zesłańców 1863 roku*, Wrocław 2011.

⁶ Mowa o pierwszej carskiej amnestii z 16 kwietnia 1866 r., której zasadnicza decyzja dotyczyła obniżenia zesłańcom wyroków katorgi.

сьмой бытъ ихъ, назначеніемъ
 увеличеннаго имъ пенсiонаго со-
 держанія въ разсчётъ по 79 руб.
 въ годъ и съ симъ же имъ прова-
 жено пользоваться отводною кварти-
 рою.

Касовое счѣтѣ имъ по чести
 представить на усмотрѣніе
 и распоряженіе Высшаго Высо-
 копревосходительства.

Маіоръ Гурьевъ

Ostatnia strona raportu

OFFICIAL REPORT OF 1866
 ON THE SITUATION OF EXILED PRIESTS IN TUNKA,
 EASTERN SIBERIA

Abstract. This work presents a document that has not yet been published or cited in historical literature, found in the collection of GAIO (Государственный архив Иркутской области [Gosudarstvennyy arkhiv Irkutskoy oblasti] in Irkutsk, Russia, fond 24, opisaniye 3, karton 2226, delo 11, listok 31-32. This is a report on the situation of the first several dozen priests ("ксендзов [ksen-

dzov]”) resettled in the village of Tunka in Eastern Siberia in the spring of 1866 in order to isolate them from other exiles on whom – as claimed by the authorities’ knowledge – they had a “detrimental influence (*вредное влияние* [*vrednoye vliyan'ye*])”, strengthening their “religious fanaticism”, and for a tighter control over them. The document is presented in its original, Russian version, but is preceded by an introduction in Polish by Eugeniusz Niebelski, who tells about its history, content and the village of Tunka itself. The report in question was prepared by Major Mikhail Kupenkov (formerly Kupenko) following his earlier inspection in Tunka.

Keywords: Polish clergy exiled to Siberia; Eastern Siberia; GAIO; reports from Siberia; 1866; Mikhail Kupenkov